grindys. Visuose nurodytuose kazematuose buvo iškasti 1x1 m^2 dydžio šurfai, gylis - 0,6-2,5 m, plačiau tirtos II ir VIII patalpos.

Tyrimų metu buvo nustatyta, kad vakariniai kazematai statyti kartu su išorinėmis gynybinėmis sienomis, šių sienų pamatų gylis 0,35-1,8 m. Pamatai iš įvairaus dydžio akmenų, jie jungti kalkių skiediniu. I, II, III patalpų pamatai guli ant rąstų, kurie aptašyti iš visų pusių arba tik iš viršaus ir apačios. Jų storis - 8x12 cm. Kitų patalpų pamatų akmenys mūryti žvyre iškastame griovyje.

Patalpose II ir VIII rasti kalkinės aslos fragmentai. II patalpoje aslos plotas apie 16 m^2, storis 10-15 cm. Tokia pat asla rasta ir VIII patalpoje, tiesa, ji daugiau nukentejusi. Virš aslos prie šiaurinės sienos rastas atviras židinys apie 1,5 m skersmens. Jame gausu degėsių, anglies gabalėlių, taip pat gyvulių kaulų ir keramikos, puoštos bangelėmis ir įkartelėmis, fragmentų. Vietomis buvo išlikęs 7-12 cm storio kultūrinis sluoksnis, rasta puodų šukių ir arbaletinės strėlės antgalis.

Taigi šiose patalpose esančias aslas galima sieti su kazematų statybos laikotarpiu. Tokios grindys galėjo būti ir kituose kazematuose, tačiau restauracijos metu buvo sunaikintos.

Aleksejus Luchtanas

TYRINĖJIMAI PAJAUTOS SLĖNYJE KERNAVĖJE

1988-1989 m. Vilniaus universiteto Lietuvos istorijos katedros ekspedicija tęsė XIII-XIV a. miesto Pajautos slėnyje tyrinėjimus (žr.: ATL 1986 ir 1987 metais. - V., 1988. - P. 137-142).

Apie 100 m į pietus nuo Pilies kalno papėdės, šalia 1986-1987 m. ištirtų plotų atidengtas dar 730 m^2 plotas. Aptiktas 60-130 cm storio kultūrinis

sluoksnis, kuriame išryškėjo du užstatymo horizontai, datuojami XIII-XIV a. Geriau išliko žemutinis horizontas, esąs 1-1,3 m gylyje nuo paviršiaus. Didesnę dalį tyrinėtų plotų užėmė amatininko-kauladirbio sodybos sklypas, buvęs maždaug 900 m^2 dydžio. Sklypą iš trijų pusių supo atsišakojusi gatvė, vedanti į šiaurę-į perejimą tarp Pilies kalno ir Aukuro kalno. Nuo vakarų, šiaures ir rytų puses puslankiu supančios gatvės sklypas buvo atitvertas tvora iš vertikalių kuolų, kas 0,6-1 m, perpintų horizontaliai kartimis. Vartai, matyt, buvo šiaurinėje dalyje, prie gatvės atsišakojimo. Pietuose nuo kaimyno sodybos sklypas buvo atskirtas vertikalių pušinių ir beržinių baslių tvora.

Sklype aptikti 2-4-10 m atstumu vienas nuo kito keturi mediniai pastatai. Gyvenamasis namas - dūminė pirkia stovėjo kiemo gilumoje. Tai pailgas 10,4x ,4 m (vidinė erdvė 9,6x4 m) dydžio orientuotas kampais į pasaulio šalis pastatas, kapitaline skersine siena padalytas į pirkią ir seklyčią arba kamarą. Pastatas surąstas iš nužievintų pušinių rąstų, sukirstų kampuose, su paliktais išsikišimais - antais. Apatinio vainiko rąstai tašyti, keturkampio pjūvio, aukštesnių vainikų - apvalūs. Po pamatinio vainiko rąstais vietomis gulėjo kaladėlės, bet dažniausiai būdavo padedama platesnė už rąstą lenta. Gonkelės ir durys buvo ilgesnėje - pietvakarinėje sienoje. Priemenės nebuvo - iš karto patenkama į pirkią, kurioje šalia priešingos nuo įėjimo sienos išliko kupolinio pečiaus padas. Jis plūktas iš balto molio su akmenimis, iš šonų sutvirtintas lentomis, po apačia buvo padėtas 42 cm skersmens ąžuolinės statinės dugnas. Pirkia buvo 4,8x4 m, seklyčia arba kamara - 4,4x4 m dydžio. Abiejose patalpose rastos lentinės grindys. Pirkios šiauriniame kampe stovėjo 27,5 cm skersmens, 19 cm aukščio medinis kibirėlis, šalia gulėjo lipdytinis puodukas. Pirkioje, sprendžiant iš aptiktų radinių, buvo gaminamas valgis, atliekami darbai, susiję su rago-kaulo dirbinių gamyba, beržo tošies ornamentavimas. Seklyčioje arba kamaroje ne-

buvo apšildymo, čia mažai rasta rago ir kaulo gamybos atliekų - drožlių, ruošinių ir gatavų dirbinių, beveik neaptikta įrankių. Matyt, tai buvo mažai naudojama patalpa.

Dirbtuvės buvo arčiau gatvės. Be tyrinėtos 1987 m. dirbtuvėlės vakarinėje kiemo dalyje, dar viena buvo rytinėje dalyje, apie 1 m atstumu nuo gatvės. Pastatėlis beveik kvadratinis - 3,3x3,2-3,4 m dydžio, orientuotas kampais į pasaulio šalis. Įėjimas buvo pietrytinėje sienoje. Išliko tik 17-19 cm skersmens nužievintas pietvakarinės sienos apatinio vainiko rąstas bei padėtos po vakariniu ir pietiniu kampu kaladėlės. Pastatas buvo be krosnies, su lentinėmis grindimis, kurių liko tik balkiai. Pažymėtina, kad jiems panaudotos išardyto pastato gegnės. Kieme šalia pastato ir pačiame pastate aptikta kaulo ir rago drožlių, briedžių ir elnių ragų "rožių", kaulo ir rago dirbinių ir ruošinių.

Trečia dirbtuvė buvo apie 2 m į šiaurę nuo gyvenamojo namo. Tai keturkampis 4,7x4,1 m dydžio pastatas, orientuotas kampais į pasaulio šalis. Išliko tik kiek aptašytos arba perskeltos pusiau 5 pušinės kaladėlės, buvusios po rentinio kampais ir apdegęs rytinio kampo apatinio vainiko fragmentas. Pastatas buvo be krosnies, greičiausiai ūkinės-gamybinės paskirties, nes aplink jį koncentravosi ornamentuoti beržo tošies gabalai.

Be minėtų pastatų, sodybos kieme aptiktos dviejų pašiūrių liekanos. Viena - iš vertikaliai įkaltų kuoliukų ir padėtų tarp jų horizontaliai lentų, galimas daiktas be stogo, buvo tarp dviejų dirbtuvių kiemo šiaurės rytuose. Kita pašiūrė, stulpinės konstrukcijos, matyt, su stogu buvo rytinėje kiemo dalyje. Išliko dviejų masyvių vertikalių stulpų liekanos ir grindys iš plačių pušinių lentų. Kaip ir visi pastatai, ši pašiūrė buvo orientuota kampais į pasaulio šalis. Tvartelių sodybos kieme neaptikta. Matyt, gyvuliai buvo laikomi aprašytose pašiūrėse arba tiesiog kieme.

Kieme susidaręs 20-30 cm storio skiedrų, žievės

gyvulių mėšlo sluoksnis. Vietomis, kur nuolat telkšojo balos, numesti lentgaliai, padaryta kamša iš netvarkingai sumestų lapuočių medžių šakų. Ūkinės duobės buvo kiemo gilumoje, į pietus nuo gyvenamojo namo.

Pastatuose ir kieme arčiau jų koncentravosi radiniai. Vyrauja su pagrindine šeimininko-kauladirbio gamyba susiję radiniai. Surinkta daugiau kaip 15 tūkst. ragų ir kaulo drožlių, apie 90 apipjaustytų briedžių ir elnių ragų, daugiau kaip 1000 kaulo ir rago dirbinių, ruošinių, gamybos atliekų. Gausu įvairiausių formų akutėmis ornamentuotų šukų, balnų, strėlinių ir kitų dirbinių apkalų, peilių kriaunelių ir rankenų, raginių vinučių. Retesni raginiai verpstukai, strėlių antgaliai, adatos, adikliai, įrankis puodams ornamentuoti. Unikalūs raginiai spaudai beržo tošies ornamentavimui. Du skirti akučių ornamentui įspausti, vienas - sudėtingam augaliniam ornamentui. Amatininkas ne tik gamino raginius spaudus, bet ir puošė jais beržo tošies dirbinius, greičiausiai strėlines. Rasta apie 60 beržo tošies fragmentų, papuoštų 8 skirtingais ornamentais. Be tradicinių akučių kompozicijų, puošta įmantriais ornamentais, dažnai derinant tris skirtingus spaudus viename tošies gabale. Plačiai paplitęs puošnus pynutės ornamentas, sudėtingi augaliniai motyvai.

Aptikta įvairių amatininko-kauladirbio geležinių darbo įrankių: specialūs trumpi peiliai su stora nugarėle, rėžtukai, kaltai, skobteliai ir gremžtukai, skylmušiai ir ylos, paprasti ir skrėstuviniai grąžtai. Iš kitų darbo įrankių paminėtini raginiai, akmeniniai ir moliniai verpstukai, dalgis, galąstuvai, akmeninės liejimo formelės dalys. Rastos 4 geležinės cilindrinės spyncs, iš jų viena visiškai sveika ir su raktu. Iš papuošalų aptikti stiklo ir emalės karoliai, žalvariniai ir alaviniai žiedai, žalvarinės plokščios apskritinės, ažūrinės ir pasaginės gyvuliniais galais segės, diržų sagtys ir apkaustai, trapeciniai ir rombiniai kabučiai, XIII a. pabaigos sidabrinis Liubeko miesto brakteatas - kabutis. Iš medinių namų apyvokos daik-

tų rastos šukos, šaukštai ir samteliai, gelda, skaptuoti ir tekinti dubenys, ližės, įvairios rankenos ir kotai, dėžutės, gorčiai, saikai iš tošies, aukšto cilindro formos tošimi apipintas krepšys iš liepų karnų su rankenomis, iš tokių pat karnų virvės. Šalia gyvenamojo pastato rasti stiklinių indų iš Artimųjų Rytų fragmentai, importinės keramikos šukės. Keramika koncentravosi prie gyvenamojo pastato. Aptikti įvairiausio dydžio žiestų puodų fragmentai, puošti petelių srityje voleliais, bangelės ir horizontalių juostų ornamentu. Dviejų puodų dugnuose įspausti kryžių primenantys ženklai. Be gana gausių odinio apavo fragmentų (paprastų batų ir naginių), rastos kovos peilio makštys, piniginė, gražiai pintas botagas.

Visame kieme buvo gausu gyvulių kaulų, o šalia dirbtuvės bet ne kultūriniame sluoksnyje, o giliau, gulejo jauno vyro kaukolė su nukirstu antakių lanku. Ištyrusi gyvulių kaulus (apie 4700), V. Danilčenko nustatė, kad bemaž visi jie yra naminių gyvulių: 49,8 % - stambiųjų raguočių, 27,4 % - kiaulių, 15,7 % - smulkiųjų raguočių ir 7,1 % - arklių. Medžiojamų žvėrių (tauro, elnio, briedžio, šerno, vilko ir bebro) kaulai sudarė vos 3,3 % visų kaulų. Labai panašūs duomenys gauti ir ištyrus viršutinio kultūrinio sluoksnio kaulus.

Amatininko-kauladirbio sodyba datuojama XIII a. pab. - XIV a. pirmąja puse. Ji sunyko staigiai, gaisro metu, greičiausiai per 1365 m. kryžiuočių puolimą.

Viršutinį horizontą nuo apatinio atskiria apie 40 cm storio sąnašinis smėlingas sluoksnis. Viršutiniame horizonte aptikta 2,8-2,9 m pločio gatvė, vietomis netvarkingai grįsta akmenimis ir lentgaliais. Gatvė ėjo ta pačia kryptimi virš žemutinio horizonto gatvės. Abipus jos buvo tvoros iš įkastų į žemę skeltų pušinių lentų. Amatininko-kauladirbio kiemas buvo beveik neužstatytas, tik virš apatinio horizonto gyvenamojo namo aptikti sudegusio rėstinės konstrukcijos pastato su krosnimi likučiai. Viršutiniame sluoksnyje labai mažai radinių. Tai rodo, kad po 1365 m. gyvenimas Pajautos slėnyje nebuvo toks intensyvus, o po 1390 m. gaisro miestas slėnyje galutinai apleistas.